

О.А. Покровська, канд. філол. наук, доц. (*ХДУХТ, Харків*)
Н.І. Гіренко, асп. (*ХДУХТ, Харків*)

ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОЇ ГРУПИ НАЙМЕНУВАНЬ СТРАВ (НА ПРИКЛАДІ СЛОБОЖАНСЬКИХ ГОВІРОК)

Системне вивчення лексики на всій етномовній території є актуальним напрямом сучасної української діалектології. Отже, і сьогодні доречним є дослідження лексики українських говірок на Слобожанщині. Знаходячись на перехресті кількох діалектних масивів, слобожанські говірки, увібравши при творенні риси старожитніх говорів, зазнавши впливу іншомовних вкраплень, дотепер залишаються недостатньо вивченими на всіх структурних рівнях.

Проведений нами аналіз певною мірою відображає своєрідність еволюційних процесів на лексичному рівні в говірках Слобідських територій, дозволяє скласти більш цілісне уявлення про стан окресленої діалектної лексики.

Визначена для дослідження тема відображена в наукових працях багатьох лінгвістів. Зокрема вирізняються праці Г.Л. Аркушина, Г.Ф. Вешторт, З.Т. Ганудель, К.Д. Глуховцевої, Л.І. Дорошенко, О.М. Євтушка, В.В. Леснової. Предметом вивчення лінгвістів стають окремі тематичні й лексико-семантичні групи діалектної лексики, цьому напрямку присвячені роботи Н.Г. Загнітко, К.Д. Глуховцевої, Н.Б. Клименко, Г.О. Козачук, Г.І. Мартинової, Л.М. Тищенко та ін.

Нами були виділені тематичні лексичні групи. Значне місце серед лексичного масиву посідають побутові назви, що охоплюють найменування хатніх речей, назви посуду, одягу, їжі, напоїв тощо. Нашу увагу привернула лексика харчування. Особливо маловивченими є слобожанські говірки. Дослідження цієї лексики ми обмежили тематичною групою «страви».

Пропонуємо розглянути компоненти виділених нами лексико-семантичних груп, об'єднаних на основі спільних ознак семантики та протиставлених за диференційними ознаками. Аналізовані лексико-семантичні групи назв їжі, напоїв мають інтегральну ознаку – наявність позицій, зумовлених типовими для лексики харчування вихідними: продукти, з яких приготовано страву, спосіб приготування, призначення їжі, поживність, смакові властивості, час прийняття їжі, кількісна характеристика страви, наявність або відсутність начинки, консистенція. Так, подібність інгредієнтів рослинного походження, з яких готують овочеві страви,

дозволяє нам аналізувати цю групу найменувань як єдине лексико-семантичне ціле.

Н.Г. Загнітко докладно приділяє увагу вивченню назв їжі, напоїв тощо. У своїй роботі вчена виділяє декілька рубрик, які реалізують основні диференційні ознаки назв овочевих страв – спосіб приготування, наявність або відсутність певних компонентів, консистенція – та відтворює, таким чином, системний характер словникового складу аналізованих говірок.

Лексична реалізація багатьох сем в проаналізованих говірках відзначається значною фонетичною, словотворчою, граматичною варіативністю. Наприклад, сема «поживна їжа» в слобожанських говірках реалізована в лексемах: *сітна*, *насітна*, *сіта*; сема «м'яка частина хліба» лексично виражена найменуваннями: *міакушка*, *міакуш*, *міакіш*; невеликий товстий млинець у досліджуваних говірках має назви: *олáдка*, *олáтка*, *олáд'ік*, *олáдок*, *блі'нец'*, *блі'нч'ік*, *блі'нчи'к*, *блин*. Ілюстративний матеріал переконливо демонструє значну словотворчу, фонетичну, граматичну варіативність, властиву східно-степовим говіркам. Специфіка географічного розташування слобожанських говірок на периферії українського діалектного простору, у контактній зоні українських і російських говірок, також сприяє активному варіюванню формальної структури окресленої лексики.

У результаті проведеного дослідження нами було визначено, що тематична група лексики становить організовану систему, яка складається з ряду лексико-семантичних груп на основі інтегральних ознак семантики. Назви об'єднуються в певні лексико-семантичні групи, а на основі диференційних ознак протиставляються, утворюючи лексико-семантичні найменування. Так, в узагальнювальних моделях, слідом за Н.Г. Загнітко аналізованих нами лексико-семантичних груп, доміантними переважно виступають такі розрізнявальні ознаки як «продукти, з яких приготовлено страву» та «спосіб приготування», хоча диференціація лексики простежується й за іншими ознаками: призначення їжі, поживність, смакові властивості, консистенція.

Структурно-семантичні особливості аналізованої нами лексики характеризують слобожанські говірки як складову частину українського діалектного простору, визначальна роль у формуванні якого належить південно-східному діалектному типу. Дуже важливим є дослідження подібної групи найменувань не тільки лінгвістами, а й фахівцями сфери харчування з метою підвищення професійного мовного рівня, розширення знань культури й побуту українського народу.